

SIRGU, SIRGU, SOOME SILDA

Lydia Koidulat modifitseerides

Seppo Zetterberg. Rändajad Soome sillal. Kontaktid üle Soome lahe 19. sajandil. Soome keelest tõlkinud Sirje Olesk. Tallinn: Varrak, 2017. 407 lk.

Tallinnas, mu lapsepõlvkodu köögi seinal oli suur Eesti kaart. Eestist põhja poole jäi sellel ribake Soomet, mis veel kaardile mahtus. See ribake oli lapse hämmastuseks Tallinnale palju lähemal kui Tartu. Soome raadio mängis ja kui kell oli Soomes 12, meil 1, ning ma pidin kooli minema, kostusid sealt Turu toomkiriku kellalöögid. Soomlaste südaööl, meil tund aega hiljem, mängiti selles raadios Soome hümn, mis oli kunagi olnud ka meie hümn. Soome tundus lähedane, pilgu ja kuulde kaugusel. Ent tegelikkuses oli Soome meist siis, 1950. aastate alguses, kaugemal kui neil ammustel aegadel, millest on juttu Seppo Zetterbergi raamatus „Rändajad Soome sillal”.

Raamatu alguses näeme Eestimaad, eelkõige Tallinna noore Janne, Johan Philip Palméni, silmade läbi. 11-aastane soome poiss, kellele tulevik oli määratud kõrge lennu õigusteadlase ja riigitegelasena, saabus üle lahe Eestisse, siirdus Harju-Madise pastoraati, et õppida saksa keelt ja valmistada end ette Tallinna Rüütlikooli astumiseks. Oli aasta 1823, kui temast saigi selle kooli õpilane. Luunjas andis parun Nolcken sel aastal esimesena oma talupoegadele võimaluse talusid päriseks osta ning Ungari slovaki Alexander Petro-

vicsi perekonda sündis poeg, keda maailm tunneb kui Sándor Petőfit.

Pisut enam kui kümme aastat hiljem, 1834, mil Soomes sündis Aleksis Kivi ja Eestis avati Vana-Kuuste Põllumajanduse Instituut, hakkas Soome ja ta lõunanaabri vaheline liikumine võtma rohkem lõbureiside ilmet. Professor Johan Jakob Nordström avaldas ajalehes Helsingfors Morgonblad artiklite sarja Tallinnast, Soome lahel avati laevaliiklus ja kummaltki kaldalt said huvilised juba 1837. aastal aurupaadiga sõites ning selle mugavusi nautides vastastikku visiite teha, tutvusi sõlmida, kummagi linna kuurordielu nautida, keskaegset Tallinna ja moodsat Helsingit imetleda. Tänapäeval eestimaalaste madala iibe üle kurtjaid vahest hämmastab Nordströmi tähelepanek Tallinna lasterohkusest: „Tallinnas tundus, et naistel oli 8, 10, 15 või isegi 20 last” (lk 57).

Ent vaevalt kümnekond aastat edasi ja Soome sild hakkas juba vaimus kahe rahva vahel terendama. 1844. aasta, eestlastele raske ikaldusaasta jaanipäeval saabus Soome lahe lõunakaldale Elias Lönnrot ja temal olid hoopis teistsugused eesmärgid kui lõbureisijatel. Eesti keel suus, kindlad plaanid eesti keele ja napi kirjanduse uurimisest peas, enam-vähem teada ka inimesed, kellega soovis kohtuda. Sammud seati Kuusallu, pastor Eduard Ahrensi poole, kellelt aasta varem oli ilmunud poleemikat tekitanud Tallinna-murdeline eesti keele grammatika „Grammatik der

Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes”.

Soome teadlase ja „Kalevala” looja algelt lühemaks kavatsetud Eesti-reis venis huvitavaid materjale kogudes päris pikaks. Lönnrotil oli silma ka põliselanike olukorrale ja muidugi eelkõige huvi eesti keele seisundi ja arengu vastu. Temast algabki raamatus nende Soome lahte ületavate reisijate nimekiri, keda tunneme kummagi rahva ajaloost ja kes oma Soome silla idee sõnastasid. Põnev on Zetterbergi vahendusel jälgida tagasihoidliku, ent teravapilgulise Soome suurmehe liikumisi mööda Eestit, tema tähelepanekuid inimestest ja oludest, tema vaimseid sidemeid ja suhtlemist siinsete estofiilidega. Liiguks nagu ise mööda Eesti- ja Liivimaa teid, astuks sisse kõrtsidesse ja pastoraatidesse, suhtleks Faehlmanniga ja kohutuks põgusalt Kreutzwaldiga.

Täpse, kõikides väidetes faktidele tugineva ajaloolase ja uurijana on Zetterberg Soome sillal liikuvatele inimestele ja nendeaga seotule elu sisse puhunud, ilma et oleks pidanud tõe teelt kõrvale kalduma. Kerge huumoriga, mõnusa kaasaelamisega, heatahtliku mõistmisega, suurepärase kirjelduste ja rikka keelega (siinkohal kummardus ka raamatu eestindajale Sirje Oleskile) ning hästi valitud tsitaatidega edasi antud sündmustes oleks lugeja nagu otsene osaline. Olgu üks neist tsitaatidest siinkohal ära toodud. Lönnrot ise loomustab Faehlmanni, üht meie suurkuju, oma kaasaegset ja muuhulgas ka oma eesti keele õpetajat Tartus: „Ta on meie-ealine mees, lõbus, otsekohene, heatahtlik ja abivalmis kõigis neis asjus, kus saab aidata” (lk 95). Ühe esimese eestlasest kõrgharitlese portree!

Edasi lähevad asjaajamised Soome sillal juba päris konkreetseks: käivitub „Kalevipoja” trükkimise epopöa, mis viimaks teatavasti õnnelikult päädis raamatuga, mille esilehelt võib lugeda „Kalewi poeg. Üks ennemuistene Eesti jut. Kaheskümnes laulus”. Ja trükitud on see „jut” „Kuopio linnas, Soome maal”

aastal 1862, kui Ameerika Ühendriikides vabastas president Abraham Lincoln orjad ja Eesti sai juurde ühe luuletaja – sündis Karl Eduard Sööt.

Nüüd kaks oolulist nime – literaat, estofiil ja soome-ugri keeleteadlane August Ahlqvist ning trükkal, magister „Savo talupoegade suguvõsast pärit Paavo Tikkanen” (lk 139), „kes ei taha saada sellest mingit tulu, kui raamat tema juures trükitakse” (lk 140). Mõlema mehe kohta veel niipalju, et Ahlqvistile, hoolimata tema suurtest teenetest estofiili ning fennougristina, „Kalevipoja” väljaandmisel ja eesti kirjanduse tutvustajana ei suuda siinkirjutaja andestada ülekohut, mida Ahlqvist (Oksanen) oma eitava kriitikaga tegi Soome kõigi aegade ühele suuremale kirjanikule Aleksis Kivile. Paavo Tikkanen aga oli kirjanik Henrik Tikkase (1924–1984) vaarisa.

Järgmine suurmees Soome sillal oli Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen, kes sõitis Eestisse 1864. aastal, kui Tartus alustas ilmumist Jannseni Eesti Postimees ja Raadi vallas Kõrveküla koolimajas sündis koolmeister Hermannile tütar, kes sai nimeks Miina.

„Ei ole enam miski eriline sündmus käia Helsingist Eestis,” kommenteeris Yrjö-Koskinen (lk 163). Ta saabus Tallinna „röpasevõitu” sadamasse, et muuhulgas leida Eestimaalt eestlust. „Seda nagu oli igal pool, nii linnades kui maalgi, kuid see oli igal pool otsekui jalge alla tallatud,” sõnastab Zetterberg nii Yrjö-Koskise otsesed kui ka iseenda ajaloolasemuljed selle aja eestlusest (lk 167). Kurtmine, mida nii või teisiti kohatab Zetterbergi teisteski Eesti ajaloo ainelistes väljaannetes, ja mis on üks võtmesõnu meie rahvuse keerulise kujunemise teel.

Zetterberg jälgib Yrjö-Koskise liikumist Eestis ja nende kahe auväärt professori silmade läbi saab raamatu lugeja kaasa elada Yrjö-Koskise muljetele tavalisest eesti talupojast ja tema elamistingimustest, Eesti „esimese perekonna” – Jannsenite elust ja

ka Kreutzwaldist. Meie eepose autori väljanägemist teame fotode ja paljude maalide, joonistuste ja skulptuuride järgi. Yrjö-Koskisele on lauluisa paistnud selline: „Kreutzwald on viletsa kehaehitusega, terav, kuid delikaatne ja meeldiv mees, kokkuvõttes täiesti luuleline tegelane” (lk 199).

Külaskäik Jannsenite juurde, kohtumine Lydia Koidulaga (tõsi küll, Lydia on Yrjö-Koskise arvates „natuke vana” – 23 (lk 195) ja Jannsen „natuke kõõrd-silmne” (lk 196)), kaasaelamine Eesti esimese üldlaulupeo ettevalmistamisele, asjatundlikkus eesti keele teemade käsitlemisel, sümpaatia eestluse vastu – Yrjö-Koskise liikumine Soome sillal tõi sinna ka kaks Tartu 1869. aasta laulupeo soomlasest külalist, magister Johannes Reinhold Aspelini ja direktor Carl Gustav Swani. „Nagu näete, armas Papa, Soome sild areneb,” raporteeris innustunud Koidula Kreutzwaldile” (lk 245) pärast laulupidu.

Ja muidugi kõige olulisem Eestist Soome suunas toimunud käik, kui Johann Voldemar Jannsen koos tütre Lydiaga 1871 (Pariisi Kommuuni aasta; sündisid Friedrich Akel ja Jakob Mändmets) Soome sõitis. Kogu see tunnete tulv, mis nii saabujaid kui ka vastuvõtjaid valdas, Eesti imeneiu, kuulsa Ema-jõe ööbiku armumine Soome ja soomlasesse – sellest kõigest oleme ju teadlikud, aga värskendav on seda lugeda Zetterbergi delikaatses, talle omase maheda naeratuses ja kaasaelamisega antud sõnastuses. Ikka leidub kirjeldustes ka kõige paadunuma huvilise jaoks midagi uut, kui mitte muidu, siis seoste meenutamise kaudu. Saame teada, et samal aastal viis Carl Robert Jakobson, kellega Yrjö-Koskinen tutvus juba 1864. aastal laevareisil, Soome Kärkna talupoegade pasunakoori. Siinkirjutajale meenub pisut enam kui sada aastat hiljem toimunu, kui Tuglase Selts kut-sus Soome esinema Kihnu muusikud, kes toona mõjusid soomlastele vähemalt sama eksootilisena kui kärknalased Jakobsoni ajal.

1884. aastal korraldasid laulupeo soomlased. Seal oli ka külalisi Eestist, teiste seas Matthias Johann Eisen, Jaan Bergmann, Harry Jannsen ja värvikas Hugo Treffner. Samal aastal õnnistati Otepääl sisse sinimustvalge lipp, sündisid Johan Laidoner, Ants Piip, Nikolai Maim, Paul Pinna, Nikolai Triik, suri Elias Lönnrot.

Kuid parim ja üksmeelseim aeg Soome sillal hakkas koos sajandiga selleks korraks läbi saama, ka soomlased olid märganud lõhet Eesti rahvuslikus liikumises ning mõlema rahva huvid suundusid „oma asja” ajamisele. Esimene tuhin vaibus, eeskätt Soome poole. Zetterberg tõdeb raamatu lõpus, viidates Aksel August Granfeltile, ühele Soome silla entusiastile 1880. aastatest: „Kolmkümmend aastat hiljem, keset Läänemere maade torme (1917) kirjutab Granfelt, et Soome silla sugune selts oleks kindlasti varsti pidanud lõpetama, sest oleksid sündinud vastuolud, millest polnud kasu teadusele ega aidanud see ka rahvaid” (lk 358).

Kui Juhani Salokannel avaldas 1998. aastal raamatu „Hingesild” („Sielunsilta. Suomen ja Viron kirjallisia suhteita 1944–1988”), analüüsis ta seal muuhulgas ka Soome estofiilide täiesti omakasupüüdmatut ja nn väiksema venna suhtes igasugusest üleolekust vaba Eesti-armastust ja selle olulisi komponente ning kõneles peatükis „Kui sild katkes” (lk 23–30) sellest masendusest, mis valdas estofiilidest soomlasi: „Me ei saanud rääkida poliitika, majanduse, aadete, usu, ühiskonna teemadel, ei millestki tõelisest kahe maa ja rahva vahel. Ametlikud sidemed ja ametlikult toodetud turism pakkusid omamoodi fiktsiooni sõprusest, rahu merest, Nõukogude rahvaste perest. [...] Kirjandus sai selles olukorras erilise ja kaaluka tähenduse.”¹

¹ J. Salokannel, Sielunsilta. Suomen ja Viron kirjallisia suhteita 1944–1988. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1998, lk 9.

Tõepoolest, läbi keerulistegi aegade on Soome silla kujund, eestlastele vist küll olulisemgi kui soomlastele, ikka võtnud üha uusi vorme ja tähendusi, jäädes siiski fennomaanide ja estofiilide hinges romantiliseks ühenduseks, mille imeline vaimsus ei kustu ilmselt ka siis, kui rongid mööda tunnelit Soome lahe

alt Talsinki ühest otsast teise kihutavad. Ei kustu, kuni on selliseid väsimatuid, andekaid ja südamlikke hingesidemete sõlmijaid ja hoidjaid kahe rahva vahel nagu auväärne professor Seppo Zetterberg.

MAIMU BERG